

Structura aparatului psihic în viziunea Freudiană

Mihalcea-Suru Adriana

„Psihicul uman este asemenea unei cetăți platoniciene în care Santinela (Eul) execută ordinele Stăpânului (Supraeul), împlânzind, în același timp, revolta Sclavilor (Sinele)” (J. Delay).

Ideea conform căreia psihicul uman nu se reduce doar la sfera conștiinței, că există o față nevăzută a acestuia, aparține filosofilor pre-clasici și romantici (Descartes, Pascal, Leibnitz, Schelling, Schopenhauer, Kant, Hegel, Nietzsche). În opera lui Hartmann (după Munteanu, 2009, p. 51) apare noțiunea de inconștient definit ca un fenomen trans-psihic. Conceptul a fost preluat și dezvoltat de Brentano, fiind teoretizat astfel: „Inconștientul este o ființă unică, omniprezentă, omniscientă, cu desăvârșire înțeleaptă, eternă; este Ființa în sine” (Dicționar de psihanaliză, 2009, p.37). Cercetările psihofizice de laborator (Wundt, Ribot, Bergson, Salpêtrier, Nancy, James, Grasset), realizate la sfârșitul sec. XIX, concretizează viziunea despre inconștient. Janet, în lucrarea “Automatismul psihologic” (Jinaru, 2010) descrie inconștientul ca pe un fenomen psihologic necesar a fi cercetat. Noțiunea de inconștient devine în opera freudiană obiect de cercetare (Freud, 1900), parte componentă a psihicului uman investită cu atributele și prerogativele forței genetice a ființei umane.

Teoria aparatului psihic a fost formulată explicit în lucrarea “Interpretarea viselor”, unde Freud realizează prima topografie psihică, oferind o structură terțiară a psihicului: inconștient (Ics), preconștient (Pcs) și conștient (Cs). Modelul teoretic de aparat psihic definește în viziunea freudiană ”capacitatea psihismului de a vehicula energie și de a se organiza în sisteme sau instanțe” (Laplanche și Pontalis, 1994, p. 57). Această structură dinamică conține impulsuri direcționate ascendent (prin mecanismele deplasării și sublimării) și descendent (prin mecanismele refulării și reprimării). Circulația de la o zonă la alta (de la o instanță psihică la alta) este ecranată (cenzurată), existând o barieră între Ics și Pcs, între Pcs și Cs. În situații de somn (REM), acte ratate, vorbe de spirit, etc, vigilența cenzurii se eclipsează, determinând o repliere a pulsionilor din Ics („reîntoarcerea refulatului”).

Conștientul (das Bewusstsein/le Conscient/the Consciousness) este asimilat percepției și capacității de integrare a calităților senzoriale, descris ca un sistem autonom: „sistemul W” sau „sistemul Pc-Cs” (percepție-conștiință). Structural, conștientul deține un loc periferic în contextul aparatului psihic (este asemenea unui radar care culege informații). Funcțional, urmele sale mnezice sunt superficiale, iar din punct de vedere economic energia psihică acționează liber, fiind pasibilă de suprainvestiri. Concluzionând, Cs este domeniul unde guvernează „principiul realității”. Funcțiile sale sunt: de cenzurare, filtrare a instinctelor și dezamorsare a tensiunilor psihice prin tehnici și strategii subtile, de refulare (represiune) a tendințelor în Ics, de rezistență de stăvilire a tendințelor instinctuale refulate în Ics.

Preconștientul (das Vorbewusste/le Preconscient/the Preconscious) este definit ca o zonă intermediară, adică o zonă autonomă cu două funcții de cenzurare: separarea Pcs de Ics (deformarea, stoparea conținuturilor din Ics) și delimitarea Pcs de Cs (rol de filtru față de perturbările ce prejudiciază buna funcționare a stării vigile. Metaforic, Pcs este definit ca o stație de tranziție (peron), prin care materialul inconștient trece înainte de a ajunge la destinație, la Eu (Cs). Ocupând o poziție intermediară între Cs și Ics, Pcs este guvernat de „principiul secundar”: „Proces prin care energia este legată înainte de a se scurge în mod controlat, reprezentările sunt investite constant, satisfacția este amânată, experiențele mentale sunt testate diferit pentru a găsi căi posibile de satisfacere.” (Pontalis, 1994, p. 306).

Inconștientul (das Unbewusste/l'Inconscient /the Unconscious), alcătuit din tot ceea ce este refulat (imagini, gânduri, imagini, senzații, amintiri legate de o pulsione; forțe ce nu au fost niciodată conștiente sau parțial conștiente, respinse ca urmare a unor anumite circumstanțe ce nu au permis realizarea lor). Rezervorul Ics este alcătuit din produsele refulării, dar și dintr-un nucleu arhaic, preexistent, de proveniență filogenetică, „moștenire arhaică” (Freud, 1915). Ics se caracterizează prin următoarele trăsături: posedă conținuturi și mecanisme specifice (reprezentanți ai pulsionilor și a mecanismelor primare), forțele din Ics există independent unele de altele, contradicțiile coexistând, are un caracter irațional, este supus „principiului satisfacerii plăcerii”, conținuturile sale tind să ajungă la Cs, produsele care cunosc o fixație sunt dorințele refulate din copilărie.

Freud argumentează existența Ics prin următoarele probe: vise, simptome psihopatologice, acte simptomatice (ticuri verbale, gesturi repetitive realizate

inconștient), acte perturbate născute din interferența planului conștient și inconștient (acte ratate), acte refutate (lapsusuri, amnezii temporare, inhibiții). Metaforic vorbind, Freud descrie Ics ca pe un cerc mare care include conștiința ca pe un cerc mai mic: ”Inconștientul este psihicul însuși, în realitatea sa esențială.” (Freud, 1900, Opere, vol. 3, 2000, p. 529).

În 1923, Freud prezintă a doua conceptualizare a aparatului psihic în lucrarea ”Eul și Sinele”. Menține structura tripartită, dar denumește diferite instanțele psihice: Se, Eu, Supraeu. Cele două topografii nu se suprapun decât în mică măsură. Dacă SE (Sinele) coincide aproximativ cu Ics, Eul și Supraeul apelează la toate cele trei nivele enunțate inițial (Ics, Pcs, Cs). Aceasta a doua topografie justifică necesitatea de a extinde sfera de influență a Ics și prezentarea fenomenului identificării în construirea personalității.

Sinele (das Es/le ăa/the Id) constituie instanța fundamentală a personalității, polul ei pulsional. Definit ca rezervor al tuturor pulsionilor (mai ales a celei sexuale) acestea sunt dobândite prin mecanismul refulării sau sunt moștenite. Mecanismele inconștiente sunt continute și de Eu și Supraeu. Frontierele între cele trei instanțe sunt felexibile deoarece Eul și Supraeul derivă progresiv din Se. Alegoric, se utilizează simbolul iceberg-ului: zona vizibilă fiind reprezentată de Eu (Cs) și o parte din Supraeu. Freud, în eseul ”Noi prelegeri de introducere în psihanaliză” (1933, Opere, vol.4 p.88) îl numește „haos, cazan plin de excitații clocotinde”.

Pentru Freud, SE-ul este rezervorul principal al energiei psihice, el intră în conflict cu Eul și Supraeul. Dintre trăsăturile sale menționate de Freud amintim: zona obscură, inabordabilă prin căi directe, deschiderea spre somatic, lipsit de organizare, irațional, guvernat de principiul plăcerii, ființează în afara timpului („formațiunile sale se comportă ca virtual nemuritoare”, Idem, p. 89), se sustrage oricărei rigori morale. Eul (das Ich, la Moi, the Ego) este definit ca o zonă de graniță unde se desfășoară concilierea dintre SE și realitatea exterioară și SE și Supraeu (rigorile, principiile moral-etice).

Ca topografie, are o parte conștientă, alta preconștientă și una inconștientă. El își subordonează funcțiile preconștientului, funcții enunțate în prima conceptualizare. Construit sub impactul lumii externe și prin intermediul sistemului percepție-conștiință, Energia Eului are un caracter secundar deoarece provine de la Sine. ”Eul este acea parte a Sinelui care s-a modificat prin proximitatea și influența lumii

exterioare, constituit pentru receptarea stimulilor și pentru protecție...s-a dezvoltat de la sistemul preconștient ca din nucleul său, fapt comparabil cu membrana prin care se înconjoară substanța vie (discul germinativ al oului)” (Freud, Eul și Sinele, p. 245).

Structural, Eul are o autonomie relativă, „ascultă” de Se, Supraeu și lumea exterioară; dinamic reprezintă polul defensiv al personalității, posedă mecanismele de apărare, iar economic constituie un liant al proceselor psihice.

Dintre caracteristicile prezentate în opera freudiană amintim: Eul este sediu al conștiinței, loc de trecere pentru libido, orice sublimare se produce prin intermediul său (ex. investițiile versus dezinvestițiile de obiecte); reprezintă instanța registrului imaginar, al identificărilor, a narcisismului, înglobează din prima conceptualizare Pcs și Cs, este o parte a Se-ului de care s-a diferențiat prin introducerea interdicțiilor la copilul mic; este o zonă de „tampon” între conflictele și clivajele aparatului psihic, asigură adaptarea la context prin mecanismele de coping; girează raportul „principiului plăcerii versus principiul realității”, participă la cenzură alături de Supraeu, este sediul rezistențelor, apărărilor. „Eul reprezintă ceea ce numim bun simț în opoziție cu Se-ul care are drept conținut pasiunile,poartă o calotă acustică alcatuită din resturile mnezice ale cuvântului auzit.”(Freud, Eul și Sinele, 2000, p. 345) .

Ontogenetic, Eul se constituie progresiv până la trei ani (cristalizarea conștiinței de sine) în etape: stadiul non-eului (primele luni de viață când sugarul este un „tot unitar cu ambianța, nu este diferențiat de mediu), stadiul primelor distincții dintre sine și obiecte cu semnificație, stadiul eului structurat cu cele trei elemente fundamentale: perceptiv, intelectual, de execuție.

Funcțiile primordiale a Eului sunt de protecție a ființei și adaptare la realitate a ei; „are rol de scoarță de copac, protejează în fața intemperiilor din exterior și interior” (Freud, Eul și Sinele, p. 379).

Supraeul, definit ca o instanță psihică cu rol de a judeca Eul, de a inhiba actele reprobabile, „este instanța judiciară a psihismului nostru” (Idem, p. 378). ”Făcând ceva contra conștiinței mele morale, aceasta mă pedepsește prin reproșuri amare, făcându-mă să mă căiesc de fapta mea” (Freud, Noi prelegeri de introducere în psihanaliză, Opere vol. 4, p. 234).

Ontologic, Supraeul se dobândește progresiv, între trei și șase ani, prin cristalizarea conștiinței morale și interiorizarea unor norme și reguli sociale ce stăvillesc tendințele de satisfacere a pornirilor pulsionale. Nu există un semn de

egalitate între Supraeu și conștiința morală deoarece Supraeul are două componente: una inconștientă (fundamentul Supraeului) și una conștientă, ce coincide cu conștiința morală. Activitatea Supraeului conține un paradox: deși este o emanație a Se-ului, el tinde să-l cenzureze și să-l domine la fel ca și pe Eu. Lipsa de flexibilitate a acestei instanțe psihice constituie un factor însecurizant pentru persoană, contribuind la deviațiile de factură nevrotică a energiilor Sinelui (Freud, Totem și tabu, 1913, Opere, 1992, p. 34). Relațiile tensionate între Eu și Supraeu conduc la instalarea sentimentului de culpabilitate și/sau de inferioritate, derivă din Eu și se alimentează din Se dincolo de sistemul percepției. Are două aspecte: unul negativ (interdicții, cenzuri, inhibiții și frâne ce inoculează sentimentul de inferioritate) și unul pozitiv (Idealul Eului, modelele și intenții bune), ce apare din nevoia de aprobare, acceptare și afecțiune. Este autonom față de Eu, atât energetic, cât și ca scopuri urmărite. Este tutelat de principiul datoriei și are ca funcții: auto-observația, conștiința morală, funcția de ideal. Metaforic, este asemenea unui judecător sever și intransigent care frânează pulsunile stocate în Sine prin intermediul barajelor socio-culturale, ce întruhidează în concepția freudiană „autoritatea paternă”. Se implică în activitățile Eului pentru a-l determina să renunțe la scopurile egoiste, individualiste, în favoarea celor morale (utile societății) și insuflă Eului dorința de auto-perfecționare continuă.

Eul Ideal (Idealich) este un concept introdus în 1914 și prezentat în opera “Eul și Sinele”: „ideal de atotputernicie narcisică, creat după modelul egocentric infantil, este o formațiune psihică ce ține de registrul imaginarului și reprezintă prima schiță a Eului investit de libido, reprezintă narcisismul infantil din perioada când copilul era pentru el însuși propriul său ideal” (Freud, Prolog la o teorie a narcisismului, 1914, Opere vol.3, p. 87).

Idealul Eului (Ichideal) reprezintă o instanță a Eului prin care acesta își evaluează realizările (Freud, Prolog..p. 97). Conceptul este dezvoltat în lucrarea “Psihologia colectivă și analiza Eului” din 1921, unde este prezentat ca fiind o formațiune psihică autonomă de Eu și se explică prin comportamente seductive și eroice (ex. seducția ființei iubite/dorite; ipostaza de lider).

Între instanțele psihice există relații. Pentru a defini raporturile care se structurează între Eu – Supraeu – Sine, Freud apelează la o metaforă sugestivă: „Calul – Sinele, furnizează energia locomotiei, călărețul – Eul, determină scopul, ghidează puternicul animal. Apare adesea cazul în care călărețul trebuie să mână bidiviul într-o direcție unde acesta nu vrea să meargă” (Freud, Eul și Sinele, p. 92-93).

Privind pe ansamblu concepția freudiană se constată că cele două conceptualizări, deși nu sunt identice, nici nu se exclud, iar pentru a le concilia Freud a propus diverse reprezentări grafice prin care încearcă o joncțiune a lor (1923, 1932, 1938). (Vezi anexa).

Prin a doua versiune a descrierii aparatului psihic Freud a urmărit prezentarea unei viziuni mai clare și mai profunde, o rearticulare și o extensie a pozițiilor inconștientului (Sinele se subsumează inconștientului, dar este extins și la nivel de Eu și Supraeu).

Prin revizuirile operate, Freud, în opera sa, proclamă supremația Sinelui (inconștientului), definit ca: „ceea ce-i mai adânc în noi și mai înalt” (Eseuri de psihanaliză, Opere, vol. 5, 2004, p 67). Viziunea lui Freud asupra aparatului psihic este fundamentală pentru descrierea personalității pe niveluri (instanțe). Mentor al psihanalizei clasice, Freud a sesizat și a diferențiat stările pur conștiente de cele inconștiente. În literatura post-modernă se stipulează existența mai multor stări de conștiință, unele consacrate și subiect de cercetare (stări de veghe, somn profund, somn Rem, stări crepusculare...)

Prin opera freudiană, psihologia a inclus în structura psihicului uman și partea invizibilă ca realitate indubitabilă, consacrand conceptele de inconștient, supraeu, eu și a fixat resorturile terapiei psihanalitice care are ca scop: ”fortificarea Eului, să-l facă mai independent de Supraeu, să-i largeasca orizontul de percepție, să-l consolideze astfel încât să-și poată însuși noi segmente din Sine. Unde a fost Sinele va trebui să fie și Eul.” (Freud, Eul și Sinele, Opere, vol. 3, p. 94-95).

Bibliografie:

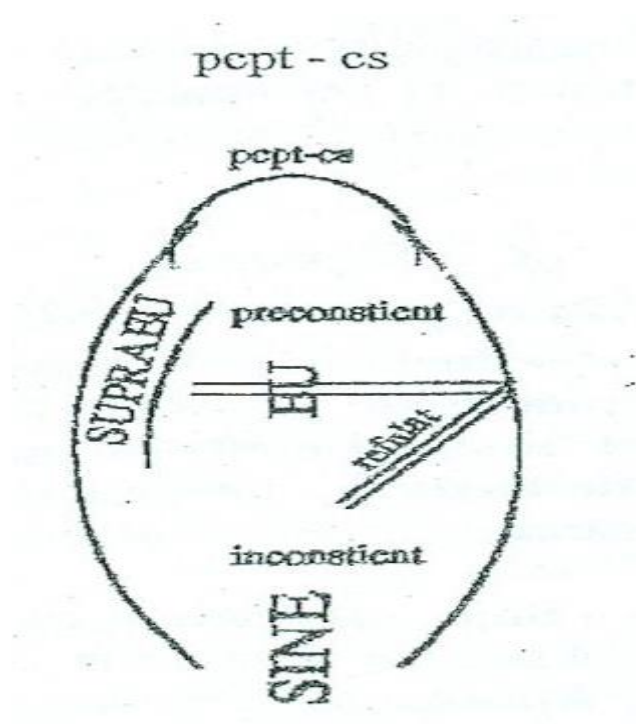
- X XX (2009). *Dicționar de psihanaliză*, București: Univers Enciclopedic Gold
- Freud, S. (1992). *Totem și tabu*, București: Editura Humanitas
- Freud, S. (2000...). *Opere, vol.: 3, 4, 5*, Iași: Editura Trei
- Jinaru, A. (2010). *Istoria psihologiei*, Timișoara: Editura Univeristății de Vest
- Munteanu, A. (2009). *Un început care se numeste Freud*, Timișoara: Editura Eurobit
- Pontalis, J.B. & Laplanche, J. (1994). *Vocabularul psihanalizei*, București: Editura Polirom

Thom., H. & Kachele, H. (2009). *Tratat de psihanaliză contemporană, vol.1*,
București: Editura Trei

Uța, M. (2011). *Metapsihologia freudiană*, Craiova: Editura Aius Printed

Anexă

Reprezentarea grafică a aparatului psihic (Freud, 1938, Opere, vol.3, p.250)

pcpt-cs=sistemul periferic (de percepție)

Despre autor:

Mihalcea – Suru Adriana este psihoterapeut în formare în cadrul Asociației de Cercetare, Consiliere și Psihoterapie Integrativă.